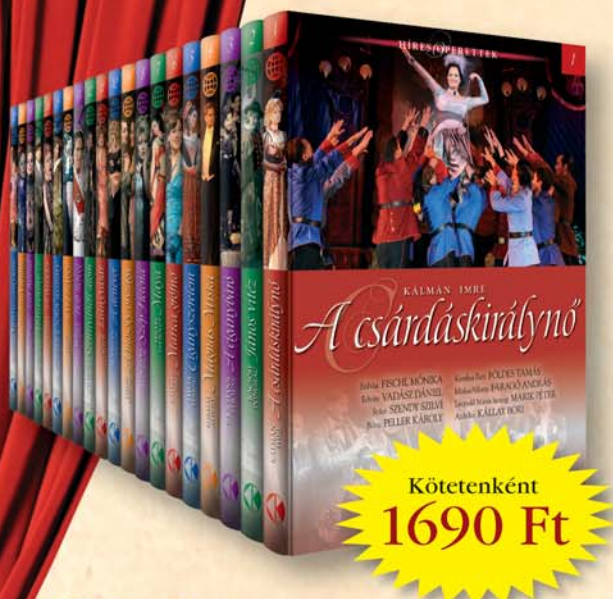

**20 kötetes
könyv+CD sorozat**

Füres operettek

**A csárdáskirálynő,
A cigánybáró, Marica
grófnő, A vig özvegy,
A denevér, Bob herceg,
Lili bárónő...**

**Sárdy János, Oszvald
Marika, Dolhai Attila,
Frankó Tünde, Miklósa
Erika és sokan mások**

**Február 27-től keresse az
újságárosoknál!**

Ki hihet neki?

Mint sokaknak, akik az életet szellemi feladatnak tekintik, Hamvas nekem is alapélmény volt. Én is hosszú éveken át éltem az igazete alatt. Iránytű volt a

létezésben. Sőt, mentőöv. Bizonyos kérdésekre senki másától, csak tőle kaphattam választ. Aztán az iránta érzett bizalmamat még tovább növelte egy idősebb és jóval tapasztaltabb barátom, aki szerényen és bizalmasan, ám kellő határozottsággal – mintegy végső tanácsként – azt mondta, hogy Hamvas mérték, s ha valaki nagyon eltér tőle, valószínűleg hiteltelen.

Gondolkodásom formálódása során Hamvason kívül más, külföldi mestereim is voltak, de mivel Hamvas magyar volt, a szellemi kapcsolatomban vele volt a legtermészetesebb. Ahogyan szép lassan kialakult a saját gondolkodásom, s ahogyan egyre jobban elmélyedtem az európai és a keleti bölcseletben, főként a görög szkeptikusok, valamint Buddha és Nágárdzsuna filozófiájában, úgy kerültem ki Hamvas bűvköréből, s kezdtem őt egyre jobban kívülről látni. Először akkor döbbsentem meg, amikor egyszer újraolvastam fölényes futamát Buddháról *A száz könyvben*. Alig akartam elhinni, hogy mennyire nem értette meg Buddhát. Körvonalazódott számomra, hogy Buddhát is csak a maga – egyetemesnek hitt – ideológiáján belül volt képes szemlélni, s mindaz, ami ezen kívül esett, nem létezett számára. Legnépszerűbb és legelvezetesebb írásáról, *A bor filozófiájáról* is gyökeresen megváltozott a véleményem.

Sokáig én is teljes szívvel lelkesedtem érte, ma viszont elszomorít, hogy a könnyednek, játékosnak szánt pamfletben ádáz ideológiai harcot vív. Tendenciózus módon minden elképzelhető rosszat az úgynevezett ateisták nyakába varr, s valamennyi jó tulajdonsággal az istenhívőket ruhazza fel. Ráadásul széles jókedvében az ateistákat oly mértékig ostorozza, hogy nyomorékoknak, korcsoknak, ostobáknak titulálja őket. Vajon a mester képtelen volt ideológiamentesen meginni egy pohár bort?

Minden rajongóját megrendíti, hogy a kommunizmus éve alatt belső száműzetésben kellett élnie, csakhogy kérdés, hogy amikor Lukács György kiiktatta őt a szellemi életből, akkor voltaképpen nem az egyik főideológus számolt-e le egy másik főideológussal. Az ateista materializmus képviselője ugyanolyan megrögzötten hitt a

maga igazában, mint a transzcendencia fennkölt híve. Ma már egyre inkább úgy látom, hogy Hamvas többszörös hübriszt követett el.

Az első hübrisze az az elbizakodottsága volt, hogy ő mindent tud. Folyton az igazság bajnokaként lépett föl, s bár számos eredeti meglátással ajándékozta meg az olvasókat, valamennyi művében a legnagyobb bölcs szerepében tetszelgett a rá jellemző lehengerlő stílusban. Mindentudását a leghajmeresztőbben így indokolta: „Éppen végső kérdéseinkben rendelkezünk biztos tudás fölött: Isten, lélek, szellem, létezés értelme, túlvilág, értékek, morál, üdv. E kérdésekről mindent tudunk, és mindnyájan ugyanazt tudjuk.” Hogy a legnagyobb gondolkodók általános tapasztalata *éppen* ennek az ellenkezője, úgy tűnik, egyáltalán nem zavarta. Mint egy kisgyerek, aki csak akkor érezi jól magát, ha mindig mindenben neki van igaza. Ám nemcsak elkövette a hübriszt, kéjesen tobzódott is benne. Erényt, rangot, kiváltságot kovácsolt belőle, röviden kiválasztottnak, felkentnek képzelte magát. Ez volt a második hübrisze.

Tagadhatatlan, hogy radikalizmusa az egyik legnagyobb erénye volt. Mindent és mindenkit bírált, s rendszerint le is söpört a színről. Például így: „Európa történetének a mai napig alapvető jellemvonása, hogy nincs ember, aki tudná, ténylegesen mi történik.” Mondani sem kell, hogy ő persze hajszálpontosan tudta, mi történik. Az önkritika hiánya volt a harmadik hübrisze. Büszkén beszámolt arról is, hogy a démonait kifüstölte, önmagát átvilágította, vagyis az önleplezésben is az élen jár. Rávilágított arra, „hogy az ember józan gondolatait bármikor szívesen feladja, örülségéhez azonban következetesen mindig ragaszkodni fog”. Arra is, hogy nincs ember, „aki üdvét ne rögeszmékben keresné”. Továbbá arra, hogy „az ember nem rögeszméjét áldozza fel életének, hanem életét rögeszméjének”. Ennek ellenére hajthatatlanul ragaszkodott a maga rögeszméjéhez, a metafizikai hagyomány végső igazságához. Úgy viselkedett, mint egy alkoholista, aki őszintén bevallja betegségét, részletesen ecseteli az alkoholizmus pusztító hatását, majd tovább folytatja az ivást. Az egész problémát így összegezte: „Rögeszme nélkül nincs élet. De különbség van aközött, hogy valaki rögeszméi szerint ítél, a világot a rögeszmék szerint akarja berendezni, és aközött, aki azokat felismeri és átvilágítja, tudatosan számol velük, de azokat értelmének hatalma alá rendeli.” Sok alkoholista váltig állítja, hogy ura az állapotának, s bármikor le tudná tenni a poharat. Hogy az ő igazságmániája miatt bocsánatos bűn, arról ezt írta: „Lényem mélységeiben ugyanolyan maradtam... világnézettelen, elvtelen, magatartástalan, filozófiátlan valaki... Ez a próteuszi óceáni érzület igazi lényem, s ennek mindég igénye van valami elvi védelemre, amellyel magát, mint páncéllal, veszi körül, de sohasem ragaszkodik egy bizonyos elvhez és meggyőződéshez.” Az alkoholista elmagyarázza, hogy neki semmi szüksége az ivásra, hiszen ő teljesen tiszta, s csak azért iszik, mert a körülmények rákényszerítik. Ez a fortélyos képmutatás és önbecsapás volt a negyedik hübrisze. Főleg azért, mert rámutatott arra a trükkre is, hogy aki merészen felfedi a maga gyalórságait, éppen az tudja a legkönnyebben elfedni őket.

Ám a legmeghökkenőbb az a kirohanása, amely a *Titkos jegyzőkönyvben* olvasható: „Az üdvtanokból, köszönjük szépen, nem kérünk többé... Nem tanítás. A legkevesbé üdvtanítás, vagyis egyete-

mes recept, program, terv és generálmegváltás. Ha valaki azok után, amiket átélünk, ilyesmit még komolyan akarna venni, a tudatos világcsalást érintő elvetemült rosszhiszeműség és a kretenizmus határán lenne kénytelen helyet foglalni.” „Magától értetődő”, hogy ez a vád és átok órá – noha maga is egy üdvtan és egyetemes recept mellédöngető hirdetője volt – nem vonatkozik. Ugyanilyen nyugodt lelkiismerettel írta le ezt is: „Ne csinálj faragott képeket. Ne csinálj bálványokat. Ne csinálj elveket és elméleteket és világnézeteket.”

Az ötödik hübriszt felesége, Kemény Katalin követte el, de Hamvas rovására. Az *Élet és életmű* című hosszú összegző tanulmányában alig burkoltan azt fejtette ki, hogy férje „üdvhozó” volt, s voltaképpen az emberiség megváltásán munkálkodott. E „szerény” értékelést három lépcsőben vitte véghez. Először megállapította, hogy Hamvas „elérte a másodszor született, a hiteles ember éberségét”. Ezután rámutatott, hogy Hamvas számára ez természetesen nem volt elég, s „még hátravolt a létezés egészének helyreállítása”. A krisztusi rangra emelés befejező aktusát pedig ezzel a mondattal vezette be: „soha újkori filozófusnak nem volt arra gondolja, hogy az emberi közösség üdvét helyreállítsa”. Így már csak arra kellett felhívnia az emberiség figyelmét – bár, mint írta, ezt „szükségtelen hangsúlyozni” –, hogy Hamvas az „üdv gond” szem előtt tartásával nem alkotott, hanem „alapított”.

*

Sokáig nagyon haragudtam Hamvasra. Arra az emberre, aki oly sokszor vezetett el aranykori otthonába, s mutatta meg, hogy ezt az otthonot hogyan teremthetem meg magamnak én is. Arra az emberre, aki a magyar kultúra és gondolkodás horizontját jelentősen kiszélesítette, s aki rengeteget tett azért, hogy olvasóit megnyissa minden égtáj felé. Az „egyetemes tájékozódás és az átlátható létezés” jegyében, ahogy ő mondta. Bárcsak ma is élne, és a fejére lehetne olvasni az ő vádat! Vajon mit válaszolna? Nemrég kiderült, hogy se asztaltáncoltatásra, se időgépre nincs szükség ahhoz, hogy ezt megtudjam. Az *Unicornis* című írásában – amelyben egy képzeltemesterral beszélget, aki persze önmaga – rátaláltam arra a passzusra, amelyben szembesíti magát az utókor szigorával.

Egyszer azt mondták neki:

– Sokan vannak, akik azt mondják, hogy sohasem élt ember, aki becsúgyóbb és hiúbb, kevélyebb és önhittebb lett volna, mint te vagy. Még azt is elutasítod, hogy bölcs vagy. Még azt is, hogy szent. Kevés! Azt mondod, hogy normális ember akarsz lenni, s úgy teszel, mintha a világ teremtése óta minden ember között csak egyetlenegy normális ember volt, van és lesz, és az te vagy. Nem példátlan hybris ez?

Mire azt felelte:

– Nem illethetnek olyan szigorú váddal, amelynél szigorúbbal már sokkal ezelőtt magamat ne illetem volna.

– De amikor önmagamat vád alatt tartottam, a helyes magatartástól messze voltam. Az ember azért vádolja magát jó előre, hogy ezzel más vádját megelőzze, s így legalább ebben előnyben legyen. Minden vádra bölint, és azt mondja: tudom, tudom, ennél súlyosabbat is tudok.

Ki hihet neki?